

ความสำคัญและแนวคิดประชาสังคม กับการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน

นายสุดจิต นิमितกุล*

1. ประวัติทางความคิดของประชาสังคม

ประชาสังคมเริ่มมาจากทฤษฎีและแนวคิดทางการเมืองของนักปราชญ์เมธีชาวอังกฤษ คือ จอห์น ล็อก ซึ่งได้อธิบายถึงภาวะธรรมชาติของมนุษย์ทุกคนล้วนต้องการความมีเสรีภาพอย่างเต็มที่ภายใต้ขอบเขตของกฎธรรมชาติ ทุกคนจึงใช้กำลังที่ตนมีอยู่ในการรักษาตนเองและทำลายผู้อื่น ภาวะธรรมชาติจึงนำไปสู่ภาวะสงคราม การหลีกเลี่ยงภาวะสงครามของธรรมชาติจึงต้องเข้าไปอยู่ในสังคมการเมืองหรือประชาสังคมเท่านั้น ประชาสังคมในทรรศนะของล็อกได้แก่ สังคมหรือชุมชนอิสระซึ่งมนุษย์จำนวนหนึ่งตกลงใจด้วยความยินยอมเข้ามาอยู่ร่วมกันภายใต้ความผูกพันของประชาสังคมด้วยจุดมุ่งหมายในความปลอดภัย ความสะดวกสบาย และอยู่ร่วมกันกับคนอื่นอย่างสันติ ดังนั้น แนวคิดที่ว่าด้วยประชาสังคมของล็อกจึงให้ความสำคัญกับความเป็นอิสระของสังคมและความสำคัญของสังคมเหนือรัฐ โดยล็อกอธิบายว่าสังคมมีความชอบธรรมในการโค่นล้มทำลายรัฐ ถ้าหากรัฐไม่ปฏิบัติให้ถูกต้องตามสัญญา(กฎหมาย) คือ ขาดความเป็นธรรม เพราะประชาชนสามารถเรียกคืนเสรีภาพอันเป็นสิ่งที่พวกเขาถืออยู่ก่อนแล้วตามภาวะธรรมชาติกลับคืนมาได้ทุกเวลานั่นเอง

ประชาสังคมเริ่มมีการพัฒนาและสร้างความหมายใหม่มากขึ้นภายหลังการพังทลายของค่ายสังคมนิยมคอมมิวนิสต์ และการเปลี่ยนแปลงจากระบบเผด็จการรูปแบบต่างๆ ไปสู่ระบอบการปกครองที่เป็นหรือใกล้เคียงกับประชาธิปไตยแบบเสรีนิยม เช่น กรณีพฤษภาทมิฬในกรุงเทพฯ ฯ เป็นต้น การนำมโนทัศน์ประชาสังคมมาใช้ใหม่จึงให้น้ำหนักที่“ลักษณะตรงข้ามและดำรงอยู่เหนือรัฐ” ประชาสังคมในทรรศนะนี้จึงเป็นสิ่งที่มีความเป็นอิสระในระดับหนึ่งจากรัฐ ประกอบด้วยมิติต่างๆ ของชีวิตสังคมที่รัฐไม่อาจจู่ดักจับหรือละเลยไปจนหมดสิ้นได้ ในขณะที่มโนทัศน์เก่าดั้งเดิมของประชาสังคม ซึ่งเป็นวาทกรรมสำคัญทางการเมืองของยุโรปใน ค.ศ.17-18 มีความหมายเกี่ยวกับคำว่า “สังคมการเมือง” (Political Society) อันเป็นต้นกำเนิดของการสร้างทฤษฎีการเมืองประชาธิปไตยขึ้นมา

2. ความหมายของประชาสังคม

ประชาสังคมมีคำที่ใช้เรียกในภาษาอังกฤษหลายคำ เช่น Civil Society, Civil Tradition, Civility, Civil Assembly, Civil Forum ส่วนภาษาไทยอาจใช้คำว่าประชาคม ความเป็นชุมชน ความเข้มแข็งของสังคม นักวิชาการ นักคิด นักพัฒนา ให้ความหมายของประชาสังคมไว้หลายประการ ดังนี้

*อธิบดีกรมการเร่งรัดพัฒนาชนบท

- โดเฮนและอาเรโด อธิบายว่า ประชาสังคมเป็นเรื่องของการใช้สิทธิในการไม่เชื่อฟังรัฐ ทำให้เกิดการเรียกร้องสิทธิใหม่ ๆ ขึ้น

- เจอร์เก็น ฮาสเซอว์มาส และ ฮันน่า อะเรนคท์ อธิบายว่า คือ การแสดงความไม่เชื่อฟังรัฐ และการแสดงความไม่เห็นด้วยกับระบบ เป็นเรื่องปกติธรรมดาในระบอบประชาธิปไตย แต่การมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนโดยตรง คือ หัวใจของประชาธิปไตย

- ศาสตราจารย์ นายแพทย์ประเวศ วะสี อธิบายว่า คือ การที่ประชาชนจำนวนหนึ่งมีวัตถุประสงค์ร่วมกัน มีอุดมคติร่วมกัน หรือความเชื่อร่วมกันในบางเรื่อง มีการติดต่อสื่อสารกันหรือมีการรวมกลุ่มกัน จะอยู่ห่างกันก็ได้แต่มีความเอื้ออาทรต่อกัน มีเรื่องทางจิตใจเข้ามาเกี่ยวข้องด้วย มีความรัก มีมิตรภาพ มีการเรียนรู้ร่วมกันในการกระทำในการปฏิบัติบางสิ่งบางอย่าง และมีการจัดการ

- โฟลีย์ วัฒนศิริธรรม อธิบายว่า หมายถึง สังคมที่ประชาชนทั่วไปมีบทบาทสำคัญในการจัดการเรื่องต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับวิถีชีวิตของประชาชน โดยอาศัยกลไก กระบวนการ และกิจกรรมอันหลากหลายที่ประชาชนจัดขึ้น หรือ หมายถึง ส่วนของสังคมที่ไม่ใช่ภาครัฐ ซึ่งดำเนินงานโดยอาศัยอำนาจตามกฎหมาย และไม่ใช่อำนาจธุรกิจซึ่งดำเนินงานโดยมุ่งหวังผลกำไร

- ศาสตราจารย์ ดร.ชัยอนันต์ สมุทวณิช อธิบายว่าหมายถึง ทุกๆ ส่วนของสังคมโดยรวมถึงภาครัฐและภาคประชาชนด้วย โดยทุกฝ่ายเข้ามาเป็นหุ้นส่วนกันและประชาสังคมในลักษณะของCivil Movement หมายถึงการดำเนินกิจกรรมของกลุ่มองค์กรต่าง ๆ โดยเอากิจกรรมเป็นศูนย์กลางปราศจากการจัดตั้ง ภายใต้ข้อเสนอที่เรียกว่า Area - Function - Participation (A-F-P) โดยเน้นที่กระบวนการมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมการพัฒนาของทุกฝ่ายร่วมกันในระดับพื้นที่

- ฮเนค อากรณัฐวรรณ อธิบายถึง ประชาสังคมในยุคนี้ น่าจะเป็นแนวคิดทางการเมืองที่ตรงข้ามรัฐเป็นสิ่งสำคัญ ทั้งนี้ ภาวะตรงข้ามรัฐ ไม่ได้หมายถึงการปฏิเสธหรือต่อต้านรัฐ

- นายแพทย์ชูชัย ศุภวงศ์ อธิบายว่า เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นจากการรวมตัวของกลุ่มคนที่มีจิตสำนึกร่วมกัน (Civil Consciousness) ในการพัฒนาชุมชนหรือ สังคมที่ตนเองอาศัยอยู่ด้วยความเต็มใจ ไม่หวังผลตอบแทน และไม่ใช้รูปแบบทางราชการ และการรวมตัวดังกล่าว จะส่งผลให้สังคม หรือชุมชนนั้น ๆ เข้มแข็งและยั่งยืนในลักษณะที่เป็นหุ้นส่วนกัน (Partnership) เพื่อร่วมกันแก้ปัญหาหรือจะทำการบางอย่างให้บรรลุวัตถุประสงค์ด้วยความรัก ความสมานฉันท์ ความเอื้ออาทรต่อกัน ภายใต้ระบบการจัดการโดยมีการเชื่อมโยงเป็นเครือข่าย

- ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อเนก เหล่าธรรมทัศน์ ให้ความหมาย "ประชาสังคม" ว่าหมายถึง กลุ่มชมรม สมาคม มูลนิธิ สถาบัน และชุมชนที่อยู่ระหว่างรัฐ (State) กับปัจเจกชน (Individuals) โดยจุดเน้นของประชาสังคม ได้แก่

(1) ไม่ชอบและไม่ยอมรับให้รัฐครอบงำหรือบงการ แม้ว่า จะยอมรับ ความช่วยเหลือจากรัฐ และมีความร่วมมือกับรัฐได้ แต่ก็สามารถชี้นำ กำกับ และคัดค้านรัฐได้พอสมควร

(2) ไม่ชอบลัทธิปัจเจกชนนิยมแบบสุดขั้ว ซึ่งส่งเสริมให้คนเห็นแก่ตัว ต่างคนต่างอยู่ แข่งแย่งแข่งขันกันจนไม่เห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม หากแต่สนับสนุนให้ปัจเจกชนรวมกลุ่ม รวมหมู่ และมีความรับผิดชอบต่อกันส่วนรวม โดยไม่ปฏิเสธการแสวงหาหรือปกป้องผลประโยชน์เฉพาะส่วน เฉพาะกลุ่ม

แนวความคิดนี้ ย้ำว่า สังคมควรรประกอบด้วย 3 ส่วน คือ รัฐ - ประชาสังคม - ปัจเจกชนที่เป็นอิสระต่อกัน แต่โยงใยเกี่ยวข้องกัน ชัดแจ้ง หรือคัดค้านกันได้ แต่ก็ต้องประคองประสานสามัคคีกันไปด้วย

สรุปความหมายของ "ประชาสังคม" คือ "เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นจากการรวมตัวของกลุ่มคนที่มีจิตสำนึกร่วมกันในการพัฒนาชุมชนหรือสังคมที่ตนเองอาศัยอยู่ด้วยความเต็มใจ ไม่หวังผลตอบแทน และไม่ใช้รูปแบบทางราชการ การรวมตัวกันมีจุดมุ่งหมายเพื่อแก้ปัญหา และต้องการให้เกิดการมีส่วนร่วมกันมากที่สุด การกระทำดังกล่าวเป็นไปด้วยความรัก ความสมานฉันท์ ความผูกพัน

ความเอื้ออาทรต่อกันภายใต้ระบบการบริหารจัดการ โดยมีการเชื่อมโยงเป็นเครือข่าย เพื่อส่งผลให้สังคมหรือชุมชนนั้นมีความเข้มแข็งอย่างยั่งยืนเชื่อมโยงกันทั้งระบบทั่วประเทศ”

3. องค์ประกอบของประชาสังคม

ประชาสังคม ความมีองค์ประกอบ ดังนี้

- (1) ประกอบด้วยชุมชนเข้มแข็งเล็ก ๆ (Basic Unit) จำนวนมากและหลากหลาย (Infrastructure) มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดแบบเครือญาติ (face to face) ขนาดของชุมชนควรมีประมาณ 100 คน มีการรวมตัวกันเพื่อขูดึงปัญหาของชุมชนตนเอง
- (2) มีการเคลื่อนไหวแบบประชาคม (Civic Movement) ในแนวราบลักษณะเครือข่ายที่อยู่ระดับเสมอกัน
- (3) มีจิตสำนึกแบบสาธารณะ (Public Consciousness) คือ จิตสำนึกความเป็นพลเมือง ซึ่งในสังคมไทยจะเป็นจิตสำนึกแบบพึ่งพาอาศัยกันมาเป็นเวลาช้านานแล้ว

(4) การสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชนต้องใช้เวลาในการพัฒนาตนเอง จนเกิดการตกผลึกทางความคิด จิตสำนึก และส่งสมภูมิปัญญาการจัดการ ซึ่งเป็นภูมิปัญญาทางภายในกลุ่มขึ้นมา

4. ขั้นตอนการพัฒนาการของประชาสังคม

มี 10 ขั้นตอน มีดังต่อไปนี้ คือ

- ขั้นที่ 1 มีการรวมตัวกันชั่วคราว
- ขั้นที่ 2 ได้ความคิดดี ๆ จนอยากลงมือทำ
- ขั้นที่ 3 เกิดการรวมกลุ่มช่วยตนเองช่วยกันเอง
- ขั้นที่ 4 ร่วมคิด ร่วมวางแผนอย่างชัดเจน
- ขั้นที่ 5 ทำโครงการตามแผน
- ขั้นที่ 6 ร่วมกิจกรรมประชุม/เรียนรู้
- ขั้นที่ 7 เกิดความเป็นชุมชนที่เข้มแข็ง
- ขั้นที่ 8 เป็นกลุ่มพึ่งตนเองได้ (Self-reliance group)
- ขั้นที่ 9 พัฒนาศักยภาพกลุ่มและขยายผล
- ขั้นที่ 10 เชื่อมโยงกับกลุ่มอื่น ๆ เป็นเครือข่าย

แผนภาพแสดงขั้นตอนการพัฒนาประชาสังคม

5. ประชาสังคม : จุดเริ่มต้นในแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 8

บทเรียนจากวิกฤติเศรษฐกิจปี 2540 การพัฒนาประเทศนับตั้งแต่แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 1 จนถึงฉบับที่ 7 มุ่งเน้นการลงทุนเรื่องโครงสร้างพื้นฐานทางเศรษฐกิจเป็นหลัก ทำให้อัตราการขยายตัวทางเศรษฐกิจอยู่ในเกณฑ์สูงและประสบความสำเร็จเป็นรูปธรรมในระดับหนึ่ง แต่เศรษฐกิจเจริญเติบโตในลักษณะที่ขาดรากฐาน หรือ ระดับรากหญ้า คือ ครอบครัวยุคน และสังคม ซึ่งถือเป็นทุนทางสังคม (Social capital) และเป็นจุดแข็งในสังคมไทยที่มีอยู่ทุกภาคส่วนของประเทศ ดังนั้น การขยายตัวทางเศรษฐกิจจึงเติบโตอย่างไม่ยั่งยืน และขาดความสมดุลของการพัฒนาในด้านอื่น ๆ เช่น สังคมสิ่งแวดล้อม และทรัพยากรธรรมชาติถูกทำลายและเสื่อมโทรมลงเป็นอย่างมาก หรือ อาจกล่าวได้ว่า การขยายตัวทางเศรษฐกิจประสบความสำเร็จเฉพาะในเชิงปริมาณ แต่ขาดความสมดุลด้านคุณภาพ โดยเฉพาะอย่างยิ่งฐานรากทางสังคมมีความอ่อนแอและไม่มีความสัมพันธ์ที่ดีพอ เรียกการพัฒนาประเทศในระบอบที่ผ่านมามีว่า “เศรษฐกิจก้าวหน้า สังคมมีปัญหา การพัฒนาไม่ยั่งยืน”

แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 8 (พ.ศ.2540 - 2544) เป็นแผนพัฒนารูปแบบใหม่ คือ เป็นการพัฒนารวมองค์รวม (Holistic Approach) เน้นคนเป็นจุดมุ่งหมายหลักหรือเป็นศูนย์กลางของการพัฒนา โดยเพิ่มศักยภาพของคนทุกกลุ่มเป้าหมาย อายุ และเพศ เสริมสร้างชุมชนให้มีความเข้มแข็งและมีความพร้อมในการรองรับการมีส่วนร่วมพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม การบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมที่ยั่งยืนของชุมชน แผนพัฒนาฯ ฉบับนี้ นับเป็นจุดเริ่มต้นของการใช้แนวความคิด “ประชาสังคม” ในชื่อว่า “เวทีประชาคม” ที่เน้นการเปิดโอกาสให้ทุกฝ่ายเข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดทิศทางการพัฒนาท้องถิ่นในทุกระดับ ทั้งภาควิชาการ องค์กรพัฒนาเอกชน ภาคธุรกิจ นักวิชาการ องค์กรประชาชนในท้องถิ่น เวทีประชาคมนับว่าเป็นรากฐานของการพัฒนาไปสู่สังคมพลเมือง หรือ ประชาสังคม เนื่องจากสังคมใดที่มีการรวมตัวของประชาสังคม มี

ความเข้มแข็ง และสามารถเข้าไปมีส่วนร่วมในการปกครอง หรือกำหนดนโยบายสำคัญของประเทศแล้ว สังคมนั้นจะได้รับการพัฒนาไปในทิศทางที่ถูกต้อง ยั่งยืน และสามารถตอบสนองความต้องการของคนส่วนใหญ่ได้อย่างแท้จริง

ปัจจัยกำหนดความเข้มแข็งของชุมชน (ในทางหลักการ)

(1) โครงสร้างทางสังคม เป็นความสัมพันธ์อันแนบแน่น เป็นเงื่อนไขของการเกิดความร่วมมือ พึ่งพาอาศัยกัน เปิดโอกาสให้คนได้เรียนรู้ แลกเปลี่ยนประสบการณ์อย่างมีอิสระโดยรัฐต้องให้ชุมชนมีอำนาจ/อิสระในระดับที่สามารถจัดการปัญหาของชุมชนได้ตามระบบคุณค่า และวัฒนธรรมของชุมชน

(2) ระบบเศรษฐกิจของชุมชน เป็นระบบเศรษฐกิจแบบพึ่งตนเอง มุ่งสนองความต้องการเพื่อยังชีพของชุมชน สมาชิกกำหนดการผลิตตามสภาพของเทคโนโลยีและการจัดการที่เหมาะสมได้เอง

(3) ค่านิยมและความเชื่อ ที่มาจากความเชื่อในศาสนา ทำให้เกิดทัศนคติเคารพธรรมชาติ เกิดวัฒนธรรมแบบร่วมมือมากกว่าการแข่งขัน กลายเป็นระบบค่านิยมของชุมชนที่สามารถธำรงความเป็นปึกแผ่นและความเข้มแข็งของชุมชน

(4) กระบวนการเรียนรู้ เป็นกระบวนการเรียนรู้ตลอดชีวิตที่เกิดจากแหล่งการเรียนรู้รอบตัวในครอบครัว/ชุมชน จะทำให้เกิดทักษะในการแก้ไขและจัดการกับปัญหา

(5) กลุ่มผู้นำ ต้องมีอิสระในการตัดสินใจ มีค่านิยมที่ชุมชนยึดถือ และมีทักษะในการจัดการ ผู้นำตามธรรมชาติที่มาจากยอมรับของสมาชิกจะมีบทบาทให้ชุมชนเข้มแข็งดีกว่าผู้นำที่แต่งตั้งจากทางการ เช่น กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน เป็นต้น

(6) ระบบความสัมพันธ์เชิงสังคม ต้องมีลักษณะแน่นแฟ้น มุ่งความสำคัญต่อคนมากกว่าผลประโยชน์ คือ เป็นสวัสดิการชุมชนมากกว่าที่จะเป็นความสัมพันธ์เชิงอำนาจ (Power Relations) ซึ่งเน้นที่เงิน วัตถุ และผลประโยชน์ของปัจเจกบุคคลหรือกลุ่ม

(7) กลไกการสื่อสาร ต้องมีการติดต่อปฏิสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกอย่างต่อเนื่อง โดยอาศัยความสัมพันธ์อันแนบแน่น

(8) การกระจายอำนาจ รัฐต้องกระจายอำนาจการปกครองสู่ท้องถิ่นโดยปราศจากการแทรกแซงทางการเมือง และ เศรษฐกิจ

(9) องค์ประกอบภายในชุมชน สมาชิกต้องมีความร่วมมือร่วมกัน มีเป้าหมาย และวัตถุประสงค์ร่วมกัน กระจายผลประโยชน์อย่างเป็นธรรม สมาชิกมีส่วนร่วมทางความคิด วางแผน ตัดสินใจ ติดตามประเมินผล มีการบริหารจัดการที่ดี มีกิจกรรมขององค์กรที่ตรงกับความต้องการของสมาชิกและสามารถแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ได้ตลอดจนสามารถพึ่งตนเองด้านงบประมาณได้มากกว่าการระดมเงินจากภายนอก

ปัจจัยที่ทำให้ชุมชนเข้มแข็ง(จากประสบการณ์ของกลุ่มเครือข่ายป่าชุมชนบ้านทุ่งยาว ตำบลศรีบัวบาน อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน มีลักษณะดังต่อไปนี้)

- มีผู้นำที่เข้มแข็ง ซื่อสัตย์ จริงใจต่อสมาชิก
- ผู้นำ คณะกรรมการและสมาชิกทุกคนมีความสามารถ สามัคคี ร่วมกันทำเพื่อชุมชน

- จัดตั้งคณะกรรมการของกลุ่มดูแลการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ โดยมีความโปร่งใส ตรวจสอบได้
- สมาชิกเป็นคนซื่อสัตย์ ทำอาชีพสุจริต ไม่เล่นการพนัน ไม่ดื่มสุรา
- สมาชิกได้รับผลตอบแทนที่ยุติธรรมโดยเท่าเทียมกัน
- สมาชิกมีส่วนร่วมกำหนดกฎ ระเบียบ กติกาต่าง ๆ
- รักษาวัฒนธรรม ประเพณีของท้องถิ่น ได้แก่ พิธีกรรมทางศาสนา และประเพณีเลี้ยงผี ซึ่งคุ้มครองดูแลหมู่บ้าน และป่าเขา
- ผลิตภัณฑ์ของกลุ่มเป็นเอกลักษณ์ ได้มาตรฐาน เป็นจุดเด่นในการนำเสนอขาย
- ได้รับการสนับสนุนการฝึกอบรม และการแนะนำจากหน่วยงานและองค์กรภายนอก

6. แนวทางการดำเนินการโดยอาศัยประชาสังคมในแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 9

ประชาสังคมในแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 9 ประกอบ
ด้วยหลักการที่สำคัญ ดังนี้

- เป็นเงื่อนไขช่วยขับเคลื่อน เกื้อหนุนการ
พัฒนาศักยภาพคน/สร้างระบบคุ้มครองทางสังคม/สร้าง
ความเชื่อมโยงของการพัฒนาชนบท-เมือง และ
สมดุลทางเศรษฐกิจ-สังคม

- *การมีส่วนร่วม*ของทุกภาคส่วนเป็น**ทุนทาง
สังคม**ที่ช่วยเสริมสร้างความแข็งแกร่งของเศรษฐกิจ
โดยรวม

- เป็นกระบวนการที่ช่วยสร้าง**ความเป็นธรรม**
ในสังคมแก่คนทุกระดับ

6.1 *ยุทธศาสตร์การปรับโครงสร้างการพัฒนา
ชนบทและเมืองอย่างยั่งยืน* มีเป้าหมายกำหนดให้
เพิ่มความเข้มแข็งของชุมชนและประชาสังคมระดับ
ต่างๆ ให้มีความมั่นคงทางสังคม-วัฒนธรรม-เศรษฐกิจ
และมีระบบบริหารจัดการของชุมชนที่ดีให้ครอบคลุม
ทุกตำบลทั่วประเทศ ภายในปี 2549 แนวทางการ
พัฒนาของยุทธศาสตร์การปรับโครงสร้างการพัฒนา
ชนบทและเมืองอย่างยั่งยืน กำหนดให้

(1) ส่งเสริมการรวมตัวของชุมชนและ
ประชาคม โดยจัดให้มีเวทีสร้างความเข้าใจ เรียนรู้ และ
ดำเนินกิจกรรมกลุ่มร่วมกันอย่างต่อเนื่องควบคู่กับ
การพัฒนากระบวนการเรียนรู้ที่หลากหลาย

(2) ค้นหาศักยภาพของชุมชนโดยให้
สถาบันการศึกษาในท้องถิ่นเป็นแกนประสาน รวบรวม
องค์ความรู้ในพื้นที่ ทำวิจัยร่วมกับชุมชนเพื่อจัดทำ
แผนที่การตั้งถิ่นฐาน แสดงทุนทางสังคม เศรษฐกิจ
และทรัพยากรให้ชุมชน

(3) จัดทำแผนชุมชนอย่างมีส่วนร่วม
สามารถนำปัญหาวิเคราะห์และกำหนดกิจกรรม
ตามความสามารถของชุมชน และพึ่งพาทรัพยากรที่มี
อยู่ในชุมชนเป็นหลัก

(4) มีการติดตามประเมินผลการพัฒนา โดย
ชุมชนร่วมกับภาคีการพัฒนา จัดให้มีเวทีแลกเปลี่ยน
ประสบการณ์ความคิดเห็น ร่วมกันสรุปบทเรียน

(5) สร้างเครือข่ายการเรียนรู้ใน
การมีส่วนร่วม เฝ้าระวังพื้นที่สุขภาพสิ่งแวดล้อม
ทรัพยากรธรรมชาติ

(6) ให้ภาคประชาสังคมมีส่วนร่วมใน
กระบวนการวางผังเมืองทุกระดับ

(7) ให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเป็น
แกนกลางประสานภาคชุมชน/ประชาสังคม/เอกชน
ระดมการมีส่วนร่วม ดำเนินการพัฒนากิจกรรมทาง
เศรษฐกิจ สังคม โครงสร้างพื้นฐาน

(8) เสริมสร้างระบบการทำงานที่สร้าง
เครือข่ายกระบวนการมีส่วนร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมรับ
ผิดชอบ และดำเนินการพัฒนาอย่างสอดคล้องกับ
ศักยภาพและความต้องการของชุมชน

(9) กระตุ้นให้ชุมชนและประชาสังคมได้
ร่วมคิด ร่วมประเมินศักยภาพของพื้นที่ กำหนด
วิสัยทัศน์ วางเป้าหมาย กลยุทธ์การพัฒนา กำหนด
แผนงาน/กิจกรรม ดัชนีชี้วัดความน่าอยู่บนพื้นฐาน
การพึ่งพาทรัพยากรของท้องถิ่นชุมชนเป็นหลัก โดย
ภาคีรัฐส่วนกลางทำหน้าที่เป็นพี่เลี้ยงให้คำปรึกษา
แนะนำ และถ่ายทอดความรู้ ประสบการณ์

(10) ส่งเสริมให้คนยากจนรวมกลุ่มเป็น
องค์กรชุมชนและเครือข่ายองค์กรชุมชนที่เข้มแข็ง
ผ่านกระบวนการเรียนรู้ที่เสริมสร้างให้เกิดการร่วมคิด
ร่วมวิเคราะห์ปัญหา ร่วมตัดสินใจร่วมดำเนินการ
พัฒนาแก้ไขปัญหาควบคู่การส่งเสริมการพัฒนา
เศรษฐกิจชุมชนอย่างครบวงจร (การผลิต - การแปรรูป
- การตลาด - แหล่งเงินทุนหมุนเวียน)

(11) ให้คนยากจนมีส่วนร่วมดูแลรักษา
ทรัพยากรธรรมชาติ ดิน น้ำ ป่า ได้อย่างเป็นธรรม
และยั่งยืน

(12) ผลักดันให้เกิดการปรับปรุง แก้ไข และ
ยกร่างกฎหมาย ที่จะเป็นเครื่องมือให้คนจนมีสิทธิ
และมีส่วนร่วมในการเข้าถึงข้อมูลข่าวสารการ
ประกอบการจากภูมิปัญญาท้องถิ่น การดูแลจัดการ
ทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม การบริหารจัดการ
ทรัพยากรน้ำ ป่าชุมชน และกระจายสิทธิการถือ
ครองที่ดินสำหรับกลุ่มคนยากจนในภาคเกษตรที่ไร้ที่
ทำกิน

(13) ในภาคกลางใช้ทุนทางเศรษฐกิจและ
สังคมในพื้นที่ควบคู่ศักยภาพภาคธุรกิจเอกชน ในการ
พัฒนาฐานการผลิตด้านอุตสาหกรรมและบริการ เกิด

ความร่วมมือในการพัฒนาธุรกิจชุมชน ส่งเสริมการสร้างเครือข่ายความร่วมมือภาครัฐ ภาคเอกชน ชุมชน และภาคีการพัฒนาต่าง ๆ ในการร่วมพัฒนาชุมชนท้องถิ่นในรูปแบบ "เครือข่ายเศรษฐกิจชุมชน" รวมทั้งจัดทำข้อมูลสินค้าชุมชน แผนแม่บทเทคโนโลยีผลิตภัณฑ์พื้นบ้าน ให้ชุมชนสามารถบริหารจัดการด้วยตนเอง ตั้งแต่การผลิตถึงการตลาด

(2) ส่งเสริมการค้า การบริการที่มีศักยภาพเพื่อสร้างงาน กระจายรายได้ และหารายได้จากเงินตราต่างประเทศ โดยส่งเสริมบทบาทชุมชนและองค์กรชุมชนในท้องถิ่น ให้มีส่วนร่วมในการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวอย่างครบวงจร พร้อมทั้งเน้นการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

6.4 การบริหารการเปลี่ยนแปลง เพื่อการแปลงแผนไปสู่การปฏิบัติและการติดตามประเมินผล มีเป้าหมายให้ จัดทำแผนปฏิบัติการในระดับกระทรวง พื้นที่ ท้องถิ่น และชุมชน

แนวทางการบริหารการเปลี่ยนแปลงแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 9 ไปสู่การปฏิบัติและติดตามประเมินผล กำหนดให้

(1) สนับสนุนประชาชนและชุมชนร่วมกันจัดทำ "แผนปฏิบัติการในระดับชุมชน" ที่สอดคล้องกับศักยภาพ สามารถแก้ไขปัญหาได้ตรงตามความต้องการของชุมชนและประชาสังคมแต่ละแห่ง เป็นแผนปฏิบัติการที่ชุมชนร่วมคิด ร่วมค้นหาศักยภาพและปัญหา กำหนดความมุ่งหวังเพื่อวางแผนงานกิจกรรม และดำเนินการร่วมกันบนพื้นฐานการพึ่งตนเองและเชื่อมโยงแผนปฏิบัติการระดับชุมชนเข้ากับกระบวนการจัดทำ "แผนปฏิบัติการระดับท้องถิ่น"

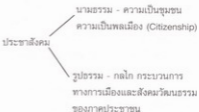
(2) สร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนควบคู่กับการลดความขัดแย้งในสังคม อันเนื่องมาจากการพัฒนา

(3) สนับสนุนการจัดทำฐานข้อมูลระดับชุมชนและท้องถิ่น รวมทั้งข้อมูลข่าวสารที่ปึงชีศักยภาพบุคคล องค์กรชุมชน ชุมชนและประชาสังคมอย่างเป็นระบบ โดยภาคประชาสังคมในท้องถิ่นและชุมชน มีส่วนร่วมในการบริหารจัดการฐานข้อมูล

7. นโยบายรัฐบาลที่เกี่ยวกับประชาสังคม

- ผลการประชุมคณะรัฐมนตรีรอบ 6 เดือน (26 ก.พ. - ส.ค. 44) ด้านการบริหารราชการแผ่นดิน เกี่ยวกับการกระจายอำนาจ สรุปได้ว่า รัฐบาลจะเสริมสร้างและพัฒนาศักยภาพของการบริหารราชการส่วนท้องถิ่นและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ส่งเสริมให้ประชาชน ภาคประชาสังคม และองค์กรเอกชนมีส่วนร่วมในการปกครองท้องถิ่น

- ประชาสังคมเป็นกลไกหนึ่งที่สามารถส่งเสริมสนับสนุนการเชื่อมโยงประสานกระบวนการทำงานชนบทในแนวตั้งกับแนวนอนเข้าด้วยกัน

ดังนั้น ประชาคมจึงเป็นช่องทางที่ภาคประชาชนใช้เพื่อแสดงออกถึงความเป็นพลเมือง และมีส่วนร่วมรับผิดชอบ ตัดสินใจ กำหนดนโยบายแนวทาง กิจกรรม การพัฒนาในพื้นที่หนึ่ง ๆ

นโยบายรัฐบาลเกี่ยวกับประชาสังคม ที่สำคัญมีดังนี้

(1) นโยบายการสร้างรายได้ ส่งเสริมแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงตามศักยภาพของชุมชนในระดับฐานรากของประเทศ ส่งเสริมการรวมตัวเพื่อดำเนินเศรษฐกิจระดับชุมชน

(2) นโยบายด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจะบริหารและจัดการสิ่งแวดล้อมแบบบูรณาการ ยึดหลักธรรมาภิบาล การมีส่วนร่วมของประชาชนและชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิม ตลอดจนส่งเสริมและสนับสนุนการมีส่วนร่วมของประชาชนชุมชนในการควบคุมมลภาวะที่มีผลต่อสุขภาพอนามัยสวัสดิภาพและคุณภาพชีวิต

(3) นโยบายเสริมสร้างสังคมให้เข้มแข็ง พัฒนาคนให้สมบูรณ์ทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญา เสริมสร้างสังคมให้เข้มแข็งและยั่งยืนให้ประเทศไทยเป็นสังคมคุณภาพ คุณธรรม สมดุล

(4) นโยบายบริหารราชการแผ่นดิน

- ด้านการกระจายอำนาจ ส่งเสริมให้ประชาชนภาคประชาสังคม และองค์กรชุมชนมีส่วนร่วมในการปกครองส่วนท้องถิ่น รวมทั้งจัดให้มีการตรวจสอบและประเมินผลการบริหารราชการส่วนท้องถิ่น

- ด้านการป้องกันและปราบปรามการทุจริต ส่งเสริมให้มีการรวมตัวเป็นองค์กรภาคประชาชน และส่งเสริมให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการป้องกันและปราบปรามการทุจริตและประพฤติมิชอบในการปฏิบัติหน้าที่ของเจ้าหน้าที่ รวมทั้งสนับสนุนให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการตรวจสอบการทำงานของเจ้าหน้าที่เพื่อให้เกิดความโปร่งใส เป็นธรรม และการบริหารงานอย่างมีประสิทธิภาพ

- ด้านการพัฒนากระบวนการยุติธรรม และการปฏิรูปกฎหมาย ส่งเสริมให้ชุมชน ประชาชน และเครือข่ายองค์กรประชาชนมีส่วนร่วมมากขึ้นในกระบวนการยุติธรรม และการกำหนดนโยบายการบริหารงานยุติธรรม

8. นโยบายกระทรวงมหาดไทยที่เกี่ยวข้องกับประชาสังคม

นโยบายตามภารกิจของกระทรวงมหาดไทยที่เกี่ยวข้องกับประชาสังคมที่สำคัญ คือ

(1) ด้านการแก้ไขปัญหาและฟื้นฟูเศรษฐกิจระดับฐานรากของประเทศ จะสร้างกระบวนการทำงานร่วมกันระหว่างภาครัฐกับประชาชนในชุมชนในรูปของ "ประชาคม" เพื่อเป็นกระบวนการเรียนรู้ที่จะนำไปสู่การเพิ่มศักยภาพของประชาชนในการที่จะเข้ามามีส่วนร่วมกับภาครัฐแก้ไขปัญหาและฟื้นฟูเศรษฐกิจของประเทศ

(2) ด้านการพัฒนาเพื่อเสริมสร้างชุมชนที่เข้มแข็งและสังคมที่น่าอยู่ จะพัฒนากระบวนการทำงานร่วมกันระหว่างภาครัฐกับประชาชนในชุมชน ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในการบริหาร

งานขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เพื่อป้องกันแก้ไขปัญหาสังคมให้ประชาชนมีส่วนร่วมเสริมสร้างระบบการคุ้มครองทางสังคมที่ดำเนินการโดยภาครัฐ

(3) ด้านการพัฒนาการบริหาร จะส่งเสริมให้เกิดระบบบริหารกิจการบ้านเมืองและสังคมที่ดี สนับสนุนกระบวนการทำงานร่วมกันระหว่างองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นกับประชาชนในรูปของประชาคมท้องถิ่น

9. วัตนาการของยุทธศาสตร์การพัฒนาอย่างยั่งยืน (Sustainable Development)

ระยะเวลาที่ผ่านมาการพัฒนาของประเทศต่างๆ ในโลกที่สาม(ช่วงพ.ศ.2493-2533)ใช้ยุทธศาสตร์การพัฒนาแนวปริมาณภาคตลอด โดยเน้นการพัฒนาภาคอุตสาหกรรม การลงทุน การส่งออก การพัฒนาเทคโนโลยีสมัยใหม่ การพัฒนาเมือง โดยตั้งอยู่บนฐานรากของความเชื่อที่จะสร้างความมั่งคั่งให้กับประเทศได้ แต่ผลของการพัฒนาแนวปริมาณกลับส่งผลกระทบต่ออื่นๆ ตามมา เช่น ปัญหาด้านสังคม สิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ จุดอ่อนของการพัฒนาแนวปริมาณ คือเกิดปัญหาความเหลื่อมล้ำของการกระจายรายได้ ช่องว่างระหว่างคนรวยและคนจนยิ่งเพิ่มมากขึ้น เกิดปัญหาความยากจนเพิ่มสูงขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งคนยากจนในชนบท นอกจากนั้นยังก่อให้เกิดภาวะการว่างงาน มาตรฐานความเป็นอยู่ของคนไทยลดลง ทรัพยากรธรรมชาติถูกทำลายลงเป็นอย่างมาก และเริ่มประสบปัญหาขาดแคลน นอกจากนั้น ปัญหาคุณภาพของแหล่งน้ำโดยรวมอยู่ในเกณฑ์ต่ำกว่ามาตรฐาน วิถีชีวิตความเป็นอยู่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งชาวชนบทประสบปัญหาคุณภาพชีวิตต่ำ

ดังนั้น การพัฒนาประเทศในระยะที่ผ่านมา อาจกล่าวได้ว่า ยังเดินไม่ถูกทิศทาง เพราะการขยายตัวทางเศรษฐกิจประสบความสำเร็จเฉพาะในเชิงปริมาณ แต่ขาดความสมดุลด้านคุณภาพโดยเฉพาะอย่างยิ่งคุณภาพชีวิตที่ดีของชาวชนบท เพราะขาดการพัฒนาในด้านต่างๆ ให้เกิดความสมดุลซึ่งกันและกัน โดยเฉพาะการละเลยการพัฒนาโครงสร้างทาง

เศรษฐกิจระดับรากหญ้า คือ ครอบครัวยุวมชน และสังคม ซึ่งถือเป็นทุนทางสังคม และเป็นจุดแข็งในสังคมไทยที่มีอยู่ทุกภาคส่วนของประเทศ

จุดเปลี่ยนของแนวคิดการพัฒนาเชิงปริมาณ มาเป็นการพัฒนาแนวคุณภาพที่มีเป้าหมายคุณภาพชีวิตที่เหมาะสม ยั่งยืนยาวนาน ภายใต้ขอบเขตและกฎเกณฑ์ทางนิเวศวิทยาเริ่มปรากฏเด่นชัดจากการประชุมของสหประชาชาติเมื่อ พ.ศ. 2515 ที่กรุงสต็อกโฮล์ม ประเทศสวีเดน เกี่ยวกับเรื่องสภาพแวดล้อมของมนุษย์ (Stockholm Conference on Human Environment) สรุปได้ว่า ความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจไม่อาจดำรงอย่างยั่งยืนได้หากปราศจากการคำนึงถึงเงื่อนไขและต้นทุนทางด้านนิเวศ ปัญหาการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และความต้องการของมนุษย์ ดังนั้น การพัฒนาประเทศแนวใหม่มีข้อบ่งชี้ถึงความจำเป็นในการพัฒนาลักษณะสมดุลระหว่างความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจควบคู่ไปกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ข้อสรุปนี้ได้รับการยอมรับจากนักอนุรักษ์ทั่วโลก ในปี พ.ศ. 2516 อดีตผู้อำนวยการของ United Nations Environment Programme (UNEP) ชื่อ Maurice F. Strong เสนอแบบจำลอง "Eco-Development" ซึ่งเป็นแนวผสมผสานระหว่าง Ecology และ Economics โดยมีปรัชญา :

- ทรัพยากรธรรมชาติอันมีค่าต้องถูกนำไปใช้ในกระบวนการพัฒนาอย่างมีเหตุผลบนพื้นฐานของแรงงานและความสามารถของคนท้องถิ่น สอดคล้องกับค่านิยมวัฒนธรรมพื้นบ้าน ให้ผลประโยชน์สูงสุดต่อคนส่วนใหญ่ของสังคม ข้อสำคัญต้องไม่ทำลายล้างฐานทรัพยากรธรรมชาติอันเป็นเงื่อนไขของการพัฒนาที่ยั่งยืน

- การนำเทคโนโลยีที่เหมาะสมมาใช้ในกระบวนการผลิต

ดังนั้น มิติการพัฒนาและมิติการอนุรักษ์ต้องเกื้อหนุนซึ่งกันและกัน

ในปี พ.ศ. 2517 ผลการสัมมนาระดับชาติที่เม็กซิโก มีการประกาศ "Cocoyoc Declaration" ที่แสดงถึงความล้มเหลวของการพัฒนาที่ผ่านมา ทำให้เกิดวิกฤตการณ์สิ่งแวดล้อม ประชาชนถูกเอาเปรียบ

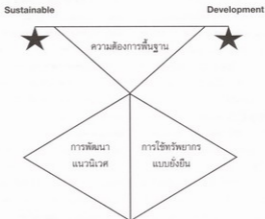
ต้องบุกเบิกทำลายป่า อพยพเข้าทำงานในเมือง โดยประกาศนี้แสดงถึงการเน้น "Eco-Development" ซึ่งระบุว่าเป้าหมายของการพัฒนาไม่ใช่วัตถุ แต่เป็นการพัฒนามนุษย์บนพื้นฐานของเสรีภาพและสิทธิขั้นพื้นฐาน ยุทธศาสตร์การพัฒนาต้องยกระดับการพึ่งตนเอง คือมีอิสระในการกำหนดทิศทางการตัดสินใจ และวิธีการพัฒนาด้วยตนเอง

พ.ศ. 2523 International Union for the Conservation of Nature and Natural Resources (IUCN) ได้พิมพ์รายงานเรื่อง "World Conservation Strategy" และเกิดแนวคิด Sustainability ระดับนานาชาติที่เน้นการจัดการทรัพยากรธรรมชาติในทิศทางของการอนุรักษ์อย่างมีประสิทธิภาพ ต่อมา มีการนำแนวคิดนี้ไปเชื่อมโยงกับมิติการพัฒนาทางเศรษฐกิจ สังคมหลายเรื่อง จนกลายเป็นแนวคิดต่อมาเกี่ยวกับเรื่อง Sustainable Development ซึ่งสถาบันทรัพยากรโลก (World Resources Institute) ให้ความหมายของ Sustainable Development (S.D) ในรายงาน Global Possibilities ว่าหมายถึง ยุทธศาสตร์การพัฒนาที่มีการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและมนุษย์ รวมทั้งเงินและวัตถุ ในทิศทางที่ก่อให้เกิดความมั่งคั่งและอยู่ดีกินดีโดยปฏิเสธการทำลายล้างทรัพยากรธรรมชาติ

ต่อมา สหประชาชาติได้จัดตั้ง World Commission on Environment and Development ทำหน้าที่วิเคราะห์และแสวงหายุทธศาสตร์ของสิ่งแวดล้อม เพื่อให้ประชาคมโลกได้บรรลุเป้าหมายของยุทธศาสตร์การพัฒนายั่งยืนในปี พ.ศ. 2543 คณะกรรมการชุดนี้ได้เสนอรายงานที่แสดงแนวคิดใหม่เกี่ยวกับระบบคิดและการวางแผนนโยบายที่ต้องคำนึงถึงปัญหาเศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อมไปพร้อม ๆ กัน

ยุทธศาสตร์การพัฒนายั่งยืนนับว่าเป็นกระบวนการเปลี่ยนแปลงที่มีการผสมผสานกันระหว่าง

- การใช้ทรัพยากรธรรมชาติ
- การพัฒนาเศรษฐกิจ
- ความยุติธรรมทางสังคม
- การพัฒนาเทคโนโลยี

เพื่อให้บรรลุความต้องการของคนยากจนในประชาคมโลกทั้งในปัจจุบันและอนาคต ยุทธศาสตร์การพัฒนาอย่างยั่งยืนเป็นแนวคิดระดับมหภาคที่ครอบคลุมมิติ 3 ด้าน ตามแผนภูมิต่อไปนี้

- ความต้องการพื้นฐานเป็นวัตถุประสงค์หลักที่สนับสนุนการแก้ไขปัญหาความยากจนและการดำรงชีวิตของผู้ยากไร้
- การพัฒนาแนวนิเวศ เป็นวิธีทางนำไปสู่ความยั่งยืนบนพื้นฐานของวัฒนธรรมท้องถิ่น
- การใช้ทรัพยากรแบบยั่งยืน เป็นกลไกที่กระตุ้นให้เกิดความยั่งยืน ยาวนาน

ยุทธศาสตร์การพัฒนาอย่างยั่งยืนมิได้ปฏิเสธการพัฒนาเศรษฐกิจอย่างสิ้นเชิง แต่ท่ามกลางกระแสแห่งการพัฒนา สามารถดำเนินการให้มีการขยายตัวทางเศรษฐกิจได้โดยคำนึงถึงขีดจำกัดด้านฐานทรัพยากรธรรมชาติ ตลอดจนการคุ้มครองสิ่งแวดล้อมด้วย และท่ามกลางกระแสแห่งการอนุรักษ์ก็สามารถสนองความต้องการของกลุ่มผู้ยากไร้ได้ ดังนั้น จึงเป็นทางสายกลางที่ลดความขัดแย้งระหว่าง

การพัฒนากับการอนุรักษ์ และเป็น*คุณภาพแห่งการพัฒนาทางเศรษฐศาสตร์ชีวภาพ* เป็นสถานการณ์ที่มนุษย์และธรรมชาติสามารถดำรงอยู่ร่วมกันได้อย่างสมดุล

10. ตัวอย่างลักษณะการดำเนินงานของชุมชนเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน

- การดำเนินกิจกรรมของชุมชน ย่อมสอดคล้องเหมาะสมกับสภาพพื้นที่ที่ตั้งทางภูมิศาสตร์ ภูมิประเทศ ดินฟ้าอากาศ วัฒนธรรม และวิถีชีวิตของคนในชุมชน

10.1 ลักษณะการรวมกลุ่ม

1) การรวมกลุ่มเพื่อช่วยเหลือคนในชุมชน เป็นการแก้ไขปัญหาของคนในชุมชนรวมกัน เช่น ปัญหาขาดแคลนเงินทุน การตลาด ความรู้ทางเทคโนโลยีและสวัสดิการภายในชุมชน เป็นต้น มีรูปแบบของกลุ่ม คือ :

▶ กลุ่มออมทรัพย์ เป็นการระดมเงินจากคนในชุมชนในรูปแบบอีกกลุ่ม หรือรับการสนับสนุนงบประมาณจากหน่วยงานภายนอก แล้วจัดระบบบัญชี/

การเงินจัดสรรให้สมาชิกกู้ยืมเป็นทุนหมุนเวียนในการประกอบอาชีพ ส่วนใหญ่จะนำผลกำไรของกลุ่มไปช่วยเหลือด้านสวัสดิการของคนในชุมชน เช่น การรักษาพยาบาล การพัฒนาชุมชน เป็นต้น

- กลุ่มสี่จะออมทรัพย์
- กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต
- ธนาคารหมู่บ้าน (ธนาคารหมู่บ้าน

ตามแนวพระราชดำริที่ รพช. ส่งเสริมสนับสนุน จัดตั้งมาตั้งแต่ปี 2537 - 2544 ข้อมูล ณ 15 ม.ค. 45 มีจำนวน 1,163 แห่ง สมาชิกรวม 95,899 คน เงินทุนทั้งสิ้น 182,045,783 บาท และ รพช. มีเป้าหมายดำเนินการปีละไม่น้อยกว่า 1,000 แห่ง)

▶ ศูนย์สาธิตการตลาด หรือ ร้านค้าชุมชน เป็นกิจกรรมต่อเนื่องจากกลุ่มออมทรัพย์ เพื่อเป็นสถานที่จำหน่ายผลผลิตของชุมชน และจำหน่ายสินค้าอุปโภคบริโภคในราคาถูกให้แก่สมาชิกวันค้าชุมชน รพช. ปัจจุบันมี 515 แห่ง สมาชิก 58,887 คน เงินทุน 19,068,607 บาท

- ตลาดชนบทริมทางโดย รพช. (ดำเนินการในปี 2544 จำนวน 29 แห่ง และบูรณาการกับองค์การตลาดนำร่อง 1 แห่ง ที่สาขาขององค์การตลาดจังหวัดลำพูน)

▶ ธนาคารข้าว ลักษณะการดำเนินงานเป็นการให้ยืมโดยคิดอัตราดอกเบี้ยต่ำ หรือให้สมาชิกที่ขาดแคลนข้าวบริโภค โดยไม่คิดดอกเบี้ย

▶ ศูนย์สาธิตการเกษตร/ศูนย์ถ่ายทอดเทคโนโลยี เป็นแหล่งให้ความรู้ พัฒนาคุณภาพผลผลิต สาธิตการทดลองกิจกรรมใหม่ (นวัตกรรม : Innovations) ให้แก่ชุมชน

2) การรวมกลุ่มอาชีพ การรวมกลุ่มของคนในชุมชนเพื่อสร้างรายได้ให้เพียงพอต่อการครองชีพและพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น อาจเป็นกิจกรรมที่ต่อเนื่องจากกลุ่มออมทรัพย์/ธนาคารหมู่บ้าน และมีการฟื้นฟูภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนมาใช้ในการประกอบอาชีพเสริม

- ▶ กลุ่มทอผ้าไหม
- ▶ กลุ่มจักสาน
- ▶ กลุ่มแปรรูปสมุนไพร
- ▶ กลุ่มเลี้ยงสัตว์

▶ กลุ่มพัฒนาอาชีพดั้งเดิมของท้องถิ่น (กลุ่มผลิตข้าวหอมมะลิ กลุ่มผลิตน้ำตาลโตนด กลุ่มปลูกผักปลอดสารพิษ กลุ่มผลิตเซรามิค ฯลฯ)

▶ กลุ่มอาชีพ รพช. เพื่อเศรษฐกิจพอเพียง (ปี 2540 - 2544 มีจำนวน 2,077 กลุ่ม สมาชิก 41,551 ครอบครัว)

▶ กลุ่มอาชีพบูรณาการการพัฒนาเพื่อเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระราชดำริ (ปี 2544) ระหว่างรัฐ - เกษตรกร จำนวน 1,255 กลุ่ม (สระ) และระหว่างรัฐ - เอกชน กำลังดำเนินการใน 2 จังหวัด (เชียงใหม่/นครสวรรค์) และ 1 ศูนย์ปฏิบัติการ รพช. (ศูนย์ฯ กำแพงเพชร - สนับสนุนเกษตรกร 60 ราย)

ในภาพรวมของหมู่บ้าน รพช. มี *โครงการหมู่บ้านพัฒนาแบบยั่งยืน* ซึ่งในปี 2544 ดำเนินการ 102 หมู่บ้าน ใน 67 จังหวัด

3) *การรวมกลุ่มเพื่อแก้ปัญหาของส่วนรวม*

▶ ภาคเหนือ มุ่งเน้นการอนุรักษ์แหล่งต้นน้ำลำธาร และป่าไม้

▶ ภาคกลาง มุ่งเน้นการอนุรักษ์แหล่งน้ำและทรัพยากรทางทะเล

▶ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มุ่งเน้นการอนุรักษ์แหล่งน้ำเพื่อการเกษตรในฤดูแล้ง

▶ ภาคใต้ มุ่งเน้นการอนุรักษ์แหล่งน้ำเพื่อการเกษตร การพัฒนาระบบนิเวศชายฝั่งทะเล

10.2 *การบริหารจัดการ* ทำในรูปของ "คณะกรรมการ" โดยคัดเลือกจากคนในชุมชนเพื่อกำหนดกฎระเบียบ หลักเกณฑ์ในการดำเนินงานและผลตอบแทนของสมาชิก รวมทั้งเป็นตัวแทนในการประสานขอความร่วมมือและความช่วยเหลือจากหน่วยงานหรือองค์กรภายนอกด้านความรู้ งบประมาณ และการพัฒนาผลผลิตของชุมชน

* *กลุ่มสามารถนำแนวทางปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปปฏิบัติ มีการผลิตที่มีความพอเพียงเหมาะสม พอประมาณกับกำลังกาย กำลังทรัพย์ และกำลังปัญญาที่มีอยู่*

* *เมื่อคนในชุมชนส่วนใหญ่มีความสุข (แม้ว่าจะไม่ร่ำรวย แต่มีพอกินพอใช้ ไม่เบียดเบียนกัน) ก็ย่อมมีความปรารถนาที่จะทำให้ "ชุมชนเกิดความน่าอยู่" โดยหันมาช่วยกันดำเนินกิจกรรมระหว่างคน*

และกลุ่มต่างๆ ในรูปของ “ประชาสังคม” ที่เป็นลักษณะงาน “สาธารณะประโยชน์” ของชุมชนอย่างเป็นรูปธรรมต่อเนื่อง เพื่อความสันติสุขของชุมชน

10.3 ประชาคมจังหวัด กลไกส่งเสริมกระบวนการทำงานพัฒนาแบบพหุภาคีประชาคมจังหวัด คือ ความเป็นชุมชนหรือการมีความผูกพันร่วมกันของประชาชนในระดับจังหวัด โดยมีกลไกและกระบวนการในการรวมตัวของกลุ่มและองค์กรประเภทต่างๆ ของประชาชนในลักษณะพหุภาคี เพื่อร่วมกันคิดและกำหนดแนวทางการพัฒนาของจังหวัด เพื่อประโยชน์โดยรวมของประชาชนในจังหวัด และมีเครือข่ายของประชาสังคมจังหวัดต่าง ๆ ในระดับอำเภอ ตำบล กลุ่มจังหวัด ภาค และระดับประเทศ

ประชาคมจังหวัดเป็นกลไกหนึ่งที่ยังวันส่งเสริม “การร่วมคิด ร่วมทำ” สร้างสติปัญญาและพลังร่วมกันของหน่วยงานและองค์กรทุกฝ่ายในการพัฒนาจังหวัด โดยการริเริ่มประชาคมจังหวัด ควรเป็นไปตามธรรมชาติ ตามความพร้อมและความตระหนักของฝ่ายต่าง ๆ ในความจำเป็นที่สมควรจะมีประชาคมจังหวัด ซึ่งจะมียอดประกอบที่มาจากหน่วยงาน องค์กร กลุ่มและภาคีเครือข่ายองค์กรต่าง ๆ

ประชาสังคมจังหวัดจะช่วยหนุนมอของการพัฒนาจังหวัดในประเด็นต่าง ๆ กว้างขวางขึ้น และข้อเสนอแนะที่ปฏิบัติได้ในระดับพื้นที่ของประชาคมจังหวัด อาจนำไปดำเนินการในระดับตำบลได้ โดยผ่านองค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.)

ระยะเวลาที่ผ่านมา(ปี2538-2540)ได้มีความร่วมมือกันระหว่างสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติกับสถาบันการศึกษา ทำการส่งเสริมสนับสนุนกระบวนการประชาคมจังหวัด ซึ่งปัจจุบันมีประชาคมจังหวัดและองค์กรประชาชนมากกว่า 25 จังหวัดในทุกภาค ได้สานต่ออยู่กระบวนการประชาคมทุกระดับทั้งส่วนกลาง จังหวัด อำเภอ ตำบลและหมู่บ้าน ซึ่งมีบทบาทในการพัฒนาสาธารณสุข ธุรกิจชุมชนและสิ่งแวดล้อม เป็นต้น และตั้งแต่ปี 2541เป็นต้นมา กระทรวง ทบวง กรมต่าง ๆ ได้ส่งเสริมสนับสนุนกระบวนการประชาคมระดับอำเภอและตำบลให้มีส่วนร่วมใน

กระบวนการวางแผนพัฒนาภูมิภาคและท้องถิ่น

11. บทสรุปประชาสังคมกับการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน

สรุปได้ว่า ประชาสังคมมีบทบาทในการพัฒนาให้เกิดความเป็นชุมชนนำอยู่ และสามารถเกิดการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนได้ในด้านต่าง ๆ ดังนี้

(1) การสร้างความเข้มแข็งของชุมชนและองค์กรชุมชน ซึ่งรวมถึงการมีส่วนร่วมของประชาชนในกระบวนการและกิจกรรมของชุมชน

(2) การเฝ้าระวังและการป้องกันการบุกรุกทำลายทรัพยากรธรรมชาติ เช่น ป่าไม้ ที่ดิน แหล่งน้ำ แหล่งพลังงาน ทั้งสงวนรักษา อนุรักษ์ฟื้นฟู พัฒนา และใช้ประโยชน์

(3) การสร้างไว้ซึ่งวัฒนธรรม จารีต ประเพณีของชุมชน

(4) การเสริมสร้างภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชน

(5) การพัฒนาเยาวชนให้เป็นพลังที่มีคุณภาพของชุมชนในอนาคต

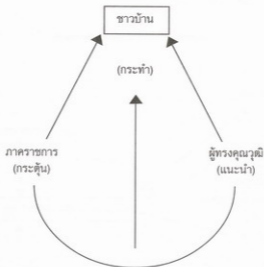
(6) การส่งเสริม สนับสนุน การทำเกษตรเชิงอนุรักษ์ (Conservative Farming) และการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (Ecotourism)

(7) การสร้างธรรมาภิบาลในการจัดการสิ่งแวดล้อมเชิงบูรณาการ การศึกษาถึงผลกระทบสิ่งแวดล้อมในโครงการพัฒนาการคมนาคมและการพิทักษ์ประโยชน์ชุมชนในระยะยาว

(8) การจัดทำแผนชุมชนที่สามารถแก้ไข ปัญหาและพัฒนาชุมชนได้อย่างยั่งยืน

(9) การรณรงค์ให้ชุมชน และประชาชนปฏิบัติ ตามกฎหมาย ระเบียบ กติกาของสังคม รวมทั้งการเป็นชุมชนปลอดอบายมุขและสารเสพติด มีความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน

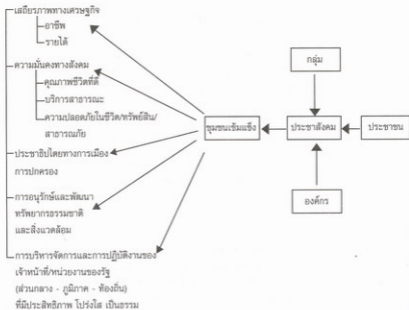
นอกจากนี้ ประชาสังคมยังเกื้อกูลกระบวนการ AIC โดยกระบวนการ AIC เป็นวิธีการหนึ่งที่ชาวบ้านในชุมชนมาประชุมปรึกษาหารือกัน เพื่อกำหนดทิศทางในการพัฒนา ซึ่งมีองค์ประกอบของกระบวนการ คือ

- A. Appreciation - ขั้นตอนการสร้างความรู้ความเข้าใจสภาพหมู่บ้าน และการสร้างภาพหมู่บ้านพัฒนา
- I. Influence - ขั้นตอนการสร้างแนวทางการพัฒนาหมู่บ้าน
- C. Control - ขั้นตอนการกำหนดแนวทางปฏิบัติ

ดังนั้น การพัฒนาประชาสังคมให้มีความเข้มแข็งด้วยการใช้พลังรวมหมู่ของประชาชนในระดับชั้น จะสามารถ**ผลักดันเครือข่ายความร่วมมือ**ด้านต่าง ๆ เช่น เครือข่ายชาวบ้าน เครือข่ายองค์กรพัฒนาเอกชน เครือข่ายนักธุรกิจ เครือข่ายนักวิชาการ ให้เป็น**ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม** (Social Mobility) จนสามารถผลักดัน และก้าวไปสู่**สังคมสมานภาพ** อันจะทำให้เกิดความเป็นชุมชนน่าอยู่ และบรรลุเป้าหมายของการพัฒนาอย่างยั่งยืนในที่สุด

มิติการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน (ทุกระดับ)

แผนภูมิแสดงความสัมพันธ์ของประชาสังคมกับมิติต่าง ๆ ของการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน

หมายเหตุ * การมีส่วนร่วมของชุมชนในงานพัฒนา
ชุมชน มี 4 ลักษณะ

1) การตัดสินใจ (คิดค้น กำหนดปัญหา วางแผน เสนอโครงการ) 2) การดำเนินงาน (ปฏิบัติกิจกรรม แก้ไขปัญหา)	3) ผลประโยชน์ (จัดสรรทรัพยากร ได้รับ ผลของการพัฒนา) 4) การประเมินผล (ติดตาม ตรวจสอบ ควบคุม)

แผนภาพแสดงโครงการ รพช. ที่ส่งเสริมสนับสนุนกระบวนการประชาสังคม เพื่อนำไปสู่การพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน

บรรณานุกรม

คณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ.สำนักงาน.สำนักนายกรัฐมนตรี.แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่เก้า พ.ศ.2544 - 2549.โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว. 2544.

จิรวุฒิ เสนาคำ อังโน เดวิท แมทิวส์. จากปัจเจกสู่สาธารณะ : กระบวนการเสริมสร้างชุมชนให้เข้มแข็ง. สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา. 2540.

อเนศ อภรณ์สุวรรณ. ประชาสังคม : การพัฒนาและนัยยะแห่งอนาคต. สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา. 2540.

ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์. "สิ่งแวดล้อมและการพัฒนา - เพื่อชีวิตและธรรมชาติ." น. 5 - 17.ใน พัฒนาสังคม มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์. บริษัท ทรงสิทธิ์วรรณ จำกัด. 2534.

ประชัย เขียมสมบุญ. ร้อยคำรวจเอก. รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย. นโยบายของกระทรวงมหาดไทย. โรงพิมพ์อาสาฬหาคีรีดินแดน กรมการปกครอง. 2544.

เลขาธิการคณะรัฐมนตรี.สำนัก. คำแถลงนโยบายของคณะรัฐมนตรี พันตำรวจโท ทักษิณชินวัตร นายกรัฐมนตรี แถลงต่อรัฐสภา วันจันทร์ที่ 26 กุมภาพันธ์ 2544.สำนักพัฒนาการประชาสัมพันธ์ กรมประชาสัมพันธ์ 2544.

สุดจิต นิมิตกุล. "แนวคิดเรื่องประชาสังคม." น. 53 - 59. ใน วารสารดำรงราชานุกาฬ ปีที่ 1 เล่มที่ 1 เดือนธันวาคม 2543 - พฤษภาคม 2544. สถาบันดำรงราชานุกาฬ สำนักงานปลัดกระทรวงมหาดไทย

.....รายงานการศึกษาวิเคราะห์ปัจจัยทางเศรษฐกิจสังคม และวัฒนธรรมที่สนับสนุนให้ชุมชนเข้มแข็ง. สำนักสารนิเทศ. 2544.

.....แนวคิดและแนวทางการดำเนินการประชาสังคมจังหวัด. เอกสาร ยัดสำเนา. กรกฎาคม 2539.